

Santa Coloma de Gramenet avui. Reptes, projectes i debats

Clara Planas Mullor
Antoni Durà Guimerà

El 19 de novembre de 2022 la Societat Catalana de Geografia va efectuar una sortida matinal per Santa Coloma de Gramenet, centrada en bona part en el curs del riu Besòs i el barri del Fondo. Vam ser una trentena de membres de la Societat i propers, convocats a la Plaça de la Vila, on començava una ruta pel present i el passat recent de la ciutat, on vam poder escoltar un conjunt d'experts en la visita organitzada per qui escriu aquestes línies, Antoni Durà i Clara Planas (professor i exalumna de Grau i Màster, respectivament, de Geografia a la UAB).

Ens dirigim pels carrers de la ciutat vella fins el Centre Cívic del Riu, al carrer de Lluís Companys, on ens rep Joan Carles Mas, actual assessor d'alcaldia i amb una llarga experiència de govern a l'Ajuntament, a banda d'altres responsabilitats a l'àmbit metropolità i la Diputació de Barcelona (entre altres, president durant uns anys de l'avui extint Consell Comarcal del Barcelonès).

A la sala d'actes del Centre, Joan Carles Mas ens fa un recorregut esplèndid pel desenvolupament de la ciutat des de principis del segle xx fins l'actualitat. El creixement poblacional de la segona dècada de 1900 és un dels moments clau per entendre la morfologia urbana actual, al igual que, a la segona meitat del segle xx, els moviments migratoris són essencials per entendre el posterior creixement i la realitat actual de la ciutat.

Des del Centre Cívic del Riu ens dirigim cap al Pont de Santa Coloma, també anomenat Pont Vell. De camí, a l'alçada del Teatre Sagarra, Joan Carles Mas i alguns dels assistents a la sortida de la Societat comenten el protagonisme que van tenir al municipi la família Sagarra, tant pel famós escriptor (Josep Maria de Sagarra hi recorda la seva infantesa a les seves memòries) com sobretot pel seu pare, Ferran, descobridor i excavador del poblat ibèric del Puig Castellar (també conegut popularment com el Turó del Pollo). La família hi tenia casa d'estiu -la Torre Balldovina, que avui acull el museu local- i importants propietats, que serien posteriorment malvenudes i acabarien essent parcel·lades en bona part ja a la primera meitat de segle.

Arribant al Pont Vell hem passat davant d'un dels projectes més recents i interessants de la ciutat, l'adaptació de l'antiga fàbrica de la CIBA com a Espai de recursos per a dones, innovació i economia feminista. I també identifiquem un dels testimonis del passat de la ciutat, una placa commemorativa dels bombardeigs durant la Guerra civil. La ciutat participa de l'actual procés de recuperació de memòria històrica del país.

Al Pont de Santa Coloma trobem Tomás Carrión, assessor d'alcaldia per a temes de medi ambient i espai públic, i també amb una llarga trajectòria com a tècnic municipal en aquests temes. Ens explica detalladament com ha estat

el procés de recuperació del llit del Besòs i el front fluvial de Santa Coloma. A la dècada dels 70 del segle passat, la conca del Besòs va patir un fort desenvolupament industrial que va suposar d'una banda la captació de l'aigua per a l'ús industrial i domèstic i de l'altra l'ús del riu com a claveguera per a desfer-se de les aigües residuals de les indústries i l'agricultura. D'aquesta manera el riu va perdre la capacitat d'autoregular-se, per l'excés de contaminants, l'alteració de processos ecològics i la pèrdua de biodiversitat.

Santa Coloma de Gramenet va apostar per la recuperació i naturalització aquest espai i va posar en marxa el Parc Fluvial del Besòs, un projecte que va començar l'any 1996 en un dels espais més degradats de tota la conca, el tram final del Besòs. El Parc es va poder inaugurar l'any 2000.

La ruta ha seguit pel Passeig de la Salzereda i per damunt de la llera del riu, permetent veure l'espai guanyat al terreny abans cobert de ciment i creuat per una línia d'alta tensió (encara en resten les bases de les torres) i ara de gespa a la riba esquerra i vegetació natural (canyissar en bona part) a l'esquerra, on Carrión ens assenyala que s'hi han assentat nombroses espècies indicadores de la bona qualitat de l'aigua, com ara bernats pescaires i fins i tot llúdrigues, entre altres. Per si cal fer un esforç per creure que això sigui possible, l'avistament d'un bernat pescaire n'esdevé una bona prova.

La ruta fluvial ens deixa al Pont de Can Peixauet. Des d'allí caminem fins la propera estació de Can Peixauet i agafem la L9 nord de metro fins la parada de Fondo. El recorregut és una bona ocasió de comprovar la notable millora de les comunicacions de la ciutat en l'etapa democràtica, i en particular la L9 (amb els espectaculars espais d'ascensors d'accés a les estacions i els combois sense conductor) n'és una bona mostra.

Rafael Giménez-Capdevila

La llera del riu Besòs a Santa Coloma de Gramenet, espai d'esbarjo i renaturalització

En sortir, ens esperen a la Plaça de la Mediterrània. És dissabte, dia de mercat ambulant, fet que ens permet veure un ambient animadíssim, completament diferent al que s'observa els altres dies de la setmana. Un altre element que també crida l'atenció són els múltiples rètols comercials i marquesines d'autobús amb idiomes diversos, un testimoni més de la multiculturalitat de la ciutat.

Sara Borreguero, tècnica de treball comunitari del projecte PLACI, ens fa cinc cèntims de les característiques sociodemogràfiques del barri del Fondo i de l'estratègia d'intervenció comunitària per a afavorir la convivència i la cohesió social. El Fondo és un dels barris amb una barreja de procedències migratòries internacionals més alta de tot l'espai metropolità de Barcelona i, és clar, de Catalunya. Amb uns baixos nivells socioeconòmics, l'ajuntament està impulsant una campanya de rehabilitació d'edificis, recuperació d'espais, activació comercial i dinamització social, amb una notable implicació de les entitats del barri. També ens recorden que era en aquest barri, a la Plaça del Rellotge, on s'iniciaven moltes de les manifestacions veïnals del darrer tram de la dictadura i la Transició Democràtica. Si alguna cosa es segueix respirant és una intensa vitalitat, sobretot quan ens endinsem pel carrer de Jacint Verdaguer entre la multitud que bada i gira el gènere entre les parades del mercat.

La biblioteca del Fondo fou la darrera parada de la sortida. És una instal·lació nova, inaugurada el 2014, i ubicada sobre el renovat Mercat del Fondo, amb la que conformen un digne conjunt arquitectònic que embelleix el barri. En primer lloc, la bibliotecària al càrrec ens fa un breu recorregut per les instal·lacions i explicà un dels projectes més importants que s'imparteix des de l'equipament: "Cuines del món". Es tracta d'un taller cultural orientat a fomentar la cohesió social des de la gastronomia en barri, caracteritzat per tenir una gran diversitat ètnica i, a la vegada, potenciar les dinàmiques de l'entorn del mercat de

Rafael Giménez-Capdevila

El grup de la SCG durant les explicacions de Tomás Carrión

Fondo en relació als aliments. El projecte s'emmarca dins l'estratègia d'especialització temàtica de les biblioteques municipals enxarxades per la Diputació de Barcelona i encaixa amb l'estratègia "Santa Coloma, Ciutat Universitària", que s'orienta especialment al Campus d'alimentació.

L'última fita de la sortida també tingué lloc a la Sala d'actes, que porta el nom de Jaume Patrici Sayrach, el capellà obrer, primer

rector de la parròquia del Fondo, dirigent municipal i líder de l'activisme local al llarg de la seva vida (al moment d'acabar de redactar aquestes línies hem sabut el seu traspàs). Aquí Josep Miquel Lacasta, representant de Diàlegs a la Riba del Besòs, ens fa una introducció d'aquesta entitat, dedicada –com ja indica el nom– a fomentar el debat ciutadà. Diàlegs va néixer des de l'entitat Fòrum Grama i el Casal del Mestre (és hereva d'alguna manera de la històrica revista *Gramma*, i del posterior mitjà digital "Fòrum Grama", sempre amb l'impuls incansable de Sayrach), i té per objectiu ser un espai òptim per a la reflexió i el pensament de la ciutat des de les persones, els carrers i els barris, sense oblidar els grans fets socials d'aquesta època. Però remarca també que vol anar més enllà de Santa Coloma per fer de pont amb les ciutats de l'entorn -Badalona, Sant Adrià, Montcada, Barcelona-, i plantejar així problemàtiques que potser requereixen solucions entre l'escala local i la metropolitana. Qualsevol interessat/da es pot adreçar a la seva web i consultar els debats ja celebrats fins ara. Lacasta ens explica en detall algunes de les idees que han sorgit en els darrers debats, com ara la necessitat de treballar una identitat comuna per al Baix Besòs, o la tasca als barris fronterers entre Badalona i Santa Coloma, posant com a exemple l'espai limítrof entre elles (aquí val la pena recordar la tasca feta per la Llei de Barris, recosint els espais veïns dels dos municipis). I amb aquesta darrera exposició s'arriba al final d'aquesta sortida matinal a una de les ciutats de referència del que l'escriptor i polític Ignasi Riera va batejar encertadament com l'Off Barcelona.

Atès l'èxit de la primera visita, el 18 de març del 2023 un altre grup de la Societat efectuà una segona edició de la sortida, igualment guiada per Clara Planas Mullor i Antoni Durà Guimerà. També hi participà Tomás Carrión, precisament la vigília de la Festa de la Diversitat del Besòs, que l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet organitzava per inaugurar els nous espais naturals del Refugi de la Biodiversitat i els recursos educatius als dos marges del riu Besòs. Com a la primera, aquesta segona sortida es va cloure a la sala d'actes de la biblioteca del Fondo, però amb la intervenció d'Albert Favà en representació de l'associació Diàlegs a la Riba del Besòs.

*Josep Miquel Lacasta i Antoni Durà,
a la biblioteca del barri del Fondo*